

Rim Mezian

FM, viestintäsuunnittelija
Ulkoministeriö
rim.mezian@formin.fi

Muuttoliikeviestintää haasteista huolimatta – kenen viestejä lähtijä kuuntelee?

Avainsanat: viestintä, muuttoliikeviestintä, säännösten vastainen muuttoliike

Monessa Euroopan maassa on toteutettu muuttoliikkeen lähtömaihin kohdennettua viestintää, jonka tavoitteena on tarjota tietoa Eurooppaan matkustamista harkitseville. Ajatus ei ole Suomessakaan uutta, mutta vuoden 2015 lopulla niin kutsuttua muuttoliikeviestintää ryhdyttiin toteuttamaan järjestelmällisemmin. Ainakin alkuun viestintätoimet herättivät julkisessa keskustelussa kritiikkiä. Mediassa puhuttiin muun muassa viranomaisten "lannistuskampanjoinnista". Viestintää on tehty kuitenkin yhä moniäänisemmin ja tapauskohtaisemmin. Viime aikoina viestinnässä on tavoiteltu myös entistä paikallisempia toteutustapoja. Aiheet ovat vaihdelleet ihmiskuljetuksesta paluumuuttajien henkilökohtaisiin kokemuksiin. Viestinnässä on suuntauduttu myös muuttoliikkeen perimmäisten syiden, kuten terrorismin ja väkivaltaisen radikalisoitumisen tarkasteluun. Lähtösyihin vaikuttavassa viestinnässä voidaan pyrkiä vahvistamaan esimerkiksi nuorten yhteiskunnallista yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vaikutusmahdollisuuksia.

"Mielessämme muut maat ovat paratiiseja, joissa elämä on hyvää ja kansalaisia arvostetaan. Vaikka se on illuusio, ihmiset haluavat lähteä kotimaansa epävakaina olosuhteista."

"On surullista mitä näille ihmisille on tapahtunut, mutta se on kohtalon määräämää. Ehkä minäkin lähten, enkä saavuta määränpäästäni. Ehkä selviän. Ehkä kuolen."

"Olen nuori mies ja asun vanhempieni kanssa. Jos lähten Eurooppaan, tilanne

muuttuu. Saan oman kodin ja oman vapauden. Ei täällä ole vapautta."

"Haluan pysyä kotimaassani, koska ajattelen että minulla on tietoa ja taitoa rakentaa elämää täällä. On tärkeää, että ihmiset, joilla on osaamista jäävät rakentamaan omaa yhteiskuntaa."

"Monet muuttavat, monet palaavat takaisin. Jokainen on erilainen. Joku löytää onnensa täällä, toinen löytää sen jossain muualla. Ei se ole väärin. Kuka tahansa, joka haluaa lähteä, saa lähteä. Se on jokaisen oma valinta."

Kommentit on poimittu Irakissa kuvatuista dokumenteista, joissa nuoria miehiä ja naisia haastatellaan siirtolaisuudesta ja henkilökohtaisista lähtöhaluista. Kommenttien perusteella vaikuttaa siltä, että siirtolaisuuden riskit tiedostetaan, mutta monen mielessä takoo toivo paremmasta elämästä Euroopassa. Toisaalta moni haastateltava uskoo, ettei omaa kotimaata, sen rakentamista ja tulevaisuutta pidä jättää. Toivoa löytyy Irakistakin. Dokumentit ovat osa Suomen ulkoministeriön niin kutsuttua muuttoliikeviestintää, jota on toteutettu vuoden 2015 lopulta lähtien.

Suomalaista ohjelmavientiä Somalian televisioon

Kolmen viimeisen vuoden aikana eduskunta on osoittanut ulkoministeriölle erillistä määrärahaa muuttoliikeviestinnän toteuttamiseen. Viestinnän tavoitteena on tarjota oikeaa, merkityksellistä ja mahdollisimman

autenttista tietoa esimerkiksi ihmisalukuljetuksesta, turvapaikanhausta ja paluumuutosta. Alun perin viestinnän tarpeeseen havahduttiin, kun huomattiin, miten puutteellisten tietojen varassa moni Suomesta turvapaikkaa hakeva oli matkaan lähtenyt. On toki selvää, etteivät ihmiset tee ratkaisuja vain sen perusteella, mitä Suomesta tai Euroopasta kuullaan. Siirtolaisuuden ja sen syiden moninaisuus on pidetty mielessä myös viestintää suunniteltaessa.

Ulkoministeriö on edistänyt muuttoliikeviestintää yhdessä sisäministeriön ja Maahanmuuttoviraston kanssa. Viestinnän kohdealueiksi on määritelty Eurooppaan suuntaavan, niin sanotun säännösten vastaisen muuttoliikkeen (*irregular migration*)¹ lähtömaat, jotka ovat merkittäviä Suomen kannalta. Viestinnällä toivotaan olevan myönteisiä heijastevaikutuksia myös yli maaraajojen. Kanavavalinnat riippuvat viestin sisällöstä, kunkin alueen mediaympäristöstä ja muun muassa yleisön lukutaidosta. Myös kohderyhmät ovat määntyneet tapauskohtaisesti. Kohdennetussa viestinnässä on pyritty tavoittamaan mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi sellaisia henkilöitä, joilla on edellytyksiä toteuttaa vaihtoehtoisia tulevaisuuden suunnitelmia. Laajemmassa viestinnässä on haluttu saavuttaa suuria yleisöjä, kuten Somaliassa tehtiin.

Somaliassa ulkoministeriö toteutti paluumuuttoa käsittelevän projektin, jonka ohessa koulutettiin nuoria somalitoimittajia. Projektissa dokumentoitiin Suomesta takaisin Somaliaan muuttaneiden henkilöiden tarinoita ja järjestettiin keskustelutilaisuuksia. Keskusteluissa parikymmentä henkilöä eri ikä-, ammatti- ja yhteiskuntaryhmistä väittelivät muun muassa siitä, vievätkö ulkomailta Somaliaan palaavat miehet paikallisten työpaikat ja naiset. Tunteita herätti myös kysymys siitä, pilaavatko paluumuuttajat somalinuorten miehet, tuomalla mukanaan länsimaiden ”kyseenalaista kulttuuria”. Keskustelut kuvattiin varta vasten rakennetussa studiossa ja esitettiin Somalian kahdella suurimmalla televisiokanavalla.

Suomalaisille tuttu A2-keskusteluiltaa mukaileva televisio-ohjelma on tekijöidensä mukaan harvinaista somalialaisessa televisiossa: vaikka somalikulttuuri rakentuu pitkälle puhuttuun kieleen, television puheohjelmissa ei ole totuttu näkemään moniäänistä ryhmäkeskustelua. Uudenlainen, laajaan keskusteluun perustuva malli onkin saanut

suosiota ja jatko-osia Somalian paikallisen televisiokanavan ohjelmatarjonnassa.

Elokuvia, bussiteippauksia ja tienvarsimainoksia

Muuttoliikeviestintää on kokeillut ja toteuttanut viime vuosina moni muukin länsimaa. Aikoinaan Saksa pystytti ulkoilmamainoksia Afganistanin tienvarsille. Näissä mainoksissa oli ainoastaan tekstiä. Itävalta teetti muun muassa Kabulin bussinkylkiin teipattavat, pääosin kirjoitusta sisältävät mainokset. Huomattava osa afgaaneista on kuitenkin lukutaidotonta. Tanska puolestaan julkaisi tiedotteen arabiankielisessä sanomalehdessä. Tätä kritisoitiin muun muassa siitä, ettei ilmoituksen kohderyhmällä voinut olla intressiä, saati varaa ostaa kyseistä lehteä. Australia turvautui ”*No Way. You will not make Australia home.*” eli vapaasti suomennettuna ”Ei käy. Australiasta ei tule kotiasi” -kampanjointiin. Myöhemmin Australia tuotti 6 miljoonaa dollaria maksaneen elokuvan, jossa seurataan afganistanilaisten kohtalokasta venematkaa.

Erilaisista kokemuksista voidaan saada mielenkiintoista oppia ja ymmärrystä muuttoliikeviestinnän tekemiseen. Suomessakin testattiin muun muassa kohdennettua, Euroopan ulkopuolelle suunnattua vuorovaiikutteisuuteen kannustavaa viestintää. Kampanja jäi kertakokeiluun, kun yhteydenottoja tuli niin runsaasti, ettei niihin kyetty eikä ehditty enää vastaamaan. Ainakin kohdeyleisön tiedonjano oli suurta.

Siirtolaisuutta ja viestintää käsittelevää tietoa ja parhaita käytäntöjä on pyritty jakamaan Euroopan maiden kesken eri foorumeissa. Euroopan komission tavoitteena on yhdistää entistä tiiviimmin EU-jäsenmaiden viestinnällistä osaamista ja kokemusta, josta osoituksena esimerkiksi hiljattain perustettu muuttoliikeviestinnän työryhmä. Jossain tilanteissa voi olla perusteltua, että viestintää toteutetaan kansallisella tasolla, mutta yhteinen Euroopan unionin ääni esimerkiksi järjestäytyneen ihmisalukuljetuksen vastaisessa työssä on kannatettavaa. Myös viestinnän vaikuttavuuteen liittyvässä tutkimustyössä voi olla hyödyllistä yhdistää osaamista ja resursseja.

Jo olemassaolo on viesti

Suomen ulkoministeriön toteuttamaa viestintää on arvosteltu siitä, ettei viranomaisviestintä ole uskottavaa etenkin maissa, joissa viranomaistyöhön liittyy paljon korruptiota. Samaan tulokseen päädyttiin myös ulkoministeriön Suomessa teettämässä selvityksessä, jossa kartoitettiin luotetta-

1 Ks. esim. EMN Maahanmuuttosaston suomenkielinen laitos sivu 307: http://www.emn.fi/files/1723/EMN_Glossary_2017_FL_November_2017_lowres.pdf

van viestin lähteitä. Tutkimuksen mukaan lähtömaissa ei aina uskota edes Suomessa asuvien sukulaisten ja läheisten viestejä ja kertomuksia Suomen oloista varsinkaan, jos sanoma on toppuuttelevaa. Aikanaan muualta Suomeen tulleet kokevat ajoittain, että heidän olemassaolonsa Suomessa on kutsu ja viestii entisessä kotimaassa lähtöä harkitsevalle turvaverkon olemassaolosta kaukana pohjoisessa.

Voidaan myös kysyä, uskotaanko kotimaahansa palaavia paluumuuttajiakaan, kun he palatessaan "vievät kuitenkin kaikki työpaikat ja naiset". Eri maiden ja kulttuurien välillä on toki monia eroja, mutta esimerkiksi irakilaisaastateltavien kommenttien perusteella voidaan olettaa, että samoissa olosuhteissa elävät läheiset ja ystävät ovat uskottavimpia tai ainakin tärkeitä viestijöitä. Perheen olemassaolo voi olla joillekin jopa merkittävin syy pysyä kotimaassa.

"Olen ajatellut lähtöä jo pitkään, mutta perheeni estää minua."

"Minulla on perhe ja lapsia, en voisi kuvitella lähteväni ihmisalakuljettajan matkaan. Olemme jo nähneet salakuljetuksen seuraukset. Monet perheet ja lapset ovat menettäneet henkensä matkalla."

"Yritin lähtöä monta kertaa, mutta epäonnistuin. Päätin jäädä tänne, menin naimisiin ja perustin perheen. Oman perheeni myötä unohdin kaikki ajatukset ulkomaille lähdöstä."

Monella kotinsa ja kotimaansa jättävällä ei ole muita vaihtoehtoja kuin lähteä. Monella hätää kärsivällä ei ole mahdollisuutta edes harkita lähtöä. Ja moni ei halua sitä edes harkita. Miksi muuttoliikeviestintää tehdään? Entä millä tavalla median "lannistuskampanjaksi" nimeämä "käänteinen maineviestintä" vaikuttaa esimerkiksi Suomen maakuvaan? Vuosien aikana ulkoministeriö on saanut vaihtelevia kommentteja muuttoliikeviestinnän mielekkyydestä. Esimerkiksi joidenkin kansalaispalautteiden perusteella viestintä on toisaalta aivan liian varovaista ja heiveröistä: Suomen tulisi ottaa mallia kovemman linjan tekijöistä, kuten Australiasta.

Viestinnän kehittämisen kannalta erilaiset pohdinnat ovat aina toivottavia. Kritiikki pitää osaltaan yllä tarvittavaa muutosherkyyttä ja avoimuutta. Merkittävämpää on kuitenkin seurata lähtömaiden muuttuvia turvallisuustilanteita. On tärkeää, että viestinnän teemoja, kohderyhmiä ja aluepainotuksia ollaan valmiita muuttamaan olosuhteiden mukaan.

Työvoiman tavoittelua vai terrorismin torjuntaa?

UNHCR:n tilanneraportin² mukaan Euroopan suuntaavan siirtolaisuuden taustalla on monia syitä, kuten aseelliset konfliktit, vaino ja väkivalta. Kuluvan vuoden aikana viestinnässä on keskitytty niihin mahdollisuuksiin, joilla voidaan vaikuttaa säännösten vastaisen muuttoliikkeen perimmäisiin syihin. Ulkoministeriön toteuttaman viestinnän erääksi tavoitteeksi on noussut esimerkiksi terrorismin ja väkivaltaisen radikalisoitumisen ennalta ehkäisy. Väkivaltaisen radikalisoitumisen vastaiset viestintäteemat tukevat samalla Suomen osallistumista laajempaan terroristijärjestö ISIL:n vastaiseen kansainväliseen viestintätöyöhön. Tavoiteltavaa viestinnässä on myös esimerkiksi nuorten yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuudentunteen ja vaikutusmahdollisuuksien vahvistaminen sekä eri ryhmien välinen ja sisäinen vuoropuhelu.

"Lannistuskampanjoinnin" sijaan muuttoliikeviestintä ja viestintä ylipäätään voidaan ymmärtää laajemmin, myös uusien mahdollisuuksien avaajana. Jatkossa viestinnän teemoja voisivat olla esimerkiksi häirinnän ja vihapuheen torjuminen. Ehkä toimintaa voidaan tukea entistä enemmän suomalaisella teknologiaosaamisella sekä opetus- ja koulutusalan tuntemuksella. Tulevaisuudessa lähtösyihin vaikuttamisen ohella kansainvälisessä viestinnässä voi olla hyödyllistä ja jopa välttämätöntä tarkastella Suomeen suuntaavan työperäisen siirtolaisuuden edistämistä. Lähteehän moni liikkeelle työn ja parempien koulutusmahdollisuuksien vuoksi. Parhaimmillaan jo kertynyt viestinnällistä kokemusta pystytään hyödyntämään vastaisuudessa monin tavoin. On kuitenkin selvää, että viestintätarpeisiin ja -tavoitteisiin vaikuttaa tulevaisuudessa niin Suomen kansalliset valinnat ja Euroopan unionin linjaukset kuin laajemmat globaalit ilmiöt ja niiden enakoimattomatkin muutokset.

2 <https://www.unhcr.org/desperatejourneys/> "People traveling to Europe continue to do so for different reasons. Some continue to flee armed conflict, insecurity, and human rights violations, while others seek international protection on account of religious, ethnic or political persecution, persecution due to their sexual orientation or gender identity, or to escape different forms of sexual or gender-based violence. Some make these journeys to reunify with family members in Europe while others are seeking employment or education opportunities."